



דתישכונע

פרשת וישב, תשע"ט, מספר 1296

"והוא נער" - הפתיחה לסיפור יוסף ואחיו

איילת סידלר

זו – "בן זקנים הוא לר", ואת הביטוי המעשי לרגש האהבה – כתונת פסים.

נושאו התחבירי של היגד [3] הוא הדמות הקולקטיבית 'אחים', ומושאו הוא יוסף.³ ההיגד פותח במה שרואים האחים – העדפת אביהם את יוסף, עובר לרגש שעובדה זו מעוררת בהם – שנאה, וחותרם בביטוי המעשי של רגש זה – "ולא יכלו דברו לשלום".

כפי שניתן לראות, היגדים [2] ו[3] מכילים שלושה רכיבים זהים: רגש כלפי יוסף, הגורם שעורר את הרגש והמעשה הנובע ממנו. הרגשות המתוארים בשני ההיגדים עזים והפוכים זה מזה – אהבה ושנאה. פסוקים אלו מתארים באופן ברור ומפורש את עמדותיהם של יעקב והאחים במערכת היחסים המשפחתית.

בשונה משני היגדים אלו, ההיגד הראשון אינו מכיל תיאור של רגש או הסברים כלשהם למעשים שיוסף עושה. ההיגד מותיר את הקורא בתחושת חוסר בהירות, ומעורר שאלות רבות, כגון: כיצד יש להבין את מערכת יחסיו עם בני השפחות ('והוא נער את בני בלהה ובני זלפה נשי אביו')? מהי הדיבה שמביא יוסף לאביו? מדוע יוסף בוחר להביא את דיבת אחיו לאביו? ועוד. בשונה מהיגדים [2] ו[3], היגד זה אינו מסייע בידינו, לפחות לא באופן מפורש, להבין את עמדתו של יוסף במערכת היחסים המשפחתית, ורב בו הנסתר על הגלוי.

בין פרשני ימי הביניים היו שסברו כי היגד זה מצטרף להיגדים הבאים אחריו ומגמתם אחת: ביאור הסיבות שהביאו את האחים לשנוא את יוסף. לשיטת פרשנים אלו, מניעיו של יוסף עצמו אינם נידונים בפסוקי המצג.

כך למשל ביאר רשב"ם (רבי שמואל בן מאיר, צפון צרפת, מאה 11-12) פסוקים אלו:

והוא נער את בני בלהה וגו' – נערותו ורגילותו ומשתאיו היו עם בני בלהה ובני זלפה. ומתוך כך התחילו אחיו בני לאה לשנוא אותו: **את אחיו** – עם אחיו רועה, ובשמחת נערותו היה נבדל מהם ורגיל עם בני השפחות ולא עמהם כמו נער... **הולך ומונה כל מיני עניינים שגרמו לשנוא אותו**. וגם ויבא יוסף

סיפור יוסף ואחיו משתרע על פני ארבעה עשר פרקים בספר בראשית (לז-נ), ועוקב באריכות ובפירוט רב אחר קורות משפחת יעקב במשך כארבעים שנה. מערכת היחסים שבין בני המשפחה עומדת במרכז הסיפור: היא המניעה את העלילה, פותחת אותה (בר' לז:ב-ד) ואף חותמת אותה (בר' נ:ט-כא). לא נתפלא אפוא כאשר נראה כי פסוקי המצג, שתפקידם לספק רקע המסייע לקורא להיכנס לעולם הסיפור ולמתרחש בו, מתמקדים במערכת יחסים זו (בר' לז:א-ד).¹ להלן אעסוק בהיגדים המופיעים במצג ובתרומתם להבנת הסיפור לאור פירושיהם של אחדים מפרשני ימי הביניים.

(א) **וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִגְוָרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן.**
(ב) **אֵלֶּה תִּלְדוֹת יַעֲקֹב**

[1] **יֹסֵף בֶּן שִׁבְעַ עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רָעָה אֶת אָחִיו בְּצֹאן וְהוּא נֶעַר אֶת בְּנֵי בְלָהָה וְאֶת בְּנֵי זְלֶפְהָ נְשֵׁי אָבִיו, וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דְּבָרָם רָעָה אֶל אָבִיָּהֶם.**

(ג) [2] **וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בְּנָיו כִּי בֶן זִקְנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֻנֹת פָּסִים.**

(ד) [3] **וַיִּרְאוּ אָחִיו כִּי אֵתוּ אֶהָב אָבִיָּהֶם מִכָּל אָחִיו וַיִּשְׁנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַבְּרוֹ לְשָׁלֵם.**

לאחר תיאור השתקעותו של יעקב בארץ כנען ולאחר הפתיחה 'אלה תולדות' מופיעים שלושה היגדים המתארים את מערכת היחסים שבין השותפים בבית יעקב. כל אחד משלשת ההיגדים מתמקד באחד משלושת גיבורי הסיפור – יוסף, יעקב, האחים.²

נושאו התחבירי של היגד [1] הוא יוסף, ומושאו האחים. היגד זה מציג פרטים ביוגרפיים הקשורים ביוסף: בן שבע עשרה, נער, וכן מעשים שונים שהוא עושה: רועה את אחיו בצאן, מצוי במערכת יחסים כלשהי (והוא נער) עם בני השפחות, ומביא את דיבת אחיו לאביו.

נושאו התחבירי של היגד [2] הוא יעקב, המכונה ישראל, ומושאו הוא יוסף. ההיגד מתאר את הרגש שחש יעקב כלפי יוסף – אהבה, את הסיבה לאהבה

* ד"ר איילת סידלר מרצה במדרשה ובבית הספר ללימודי יסוד ביהדות.

¹ להגדרת תפקידו של המצג בסיפור המקראי ראו למשל: יאירה אמית, **לקרוא סיפור מקראי**, ישראל תשס"ט, עמ' 43.

² לאורך הסיפור כולו יוסף ניצב אל מול הדמות הקולקטיבית המכונה 'אחים' – הם השונאים אותו והמוכרים אותו, אליהם הוא מתנכר, הם הפונים אליו לאחר מות האב וכדומה. יוצא דופן הוא נאום יהודה, שבו הוא עומד כפרט מול יוסף.

³ בשלושת ההיגדים מוזכרים שלושת הדמויות הראשיות: יוסף, האחים ויעקב. בהיגד הראשון והשני מופיע יוסף בשמו, בעוד שבשלישי הוא מתואר במילת הזיקה "אותו", המבטאת אולי את יחסם המתנכר של האחים. המשך ההתייחסות ליוסף בכינויי זיקה, תוך התעלמות משמו, מצוי גם בהמשך הפרק בפסוקי המכירה (יח-כב).

אחזה⁵, רש"י משתמש בדבריהם לתיאור יחסי הקרבה שבין יוסף לבין בני השפחות, והנסיבות שבהן נוצרו.

בשונה מן הפרשנים שצוטטו לעיל נראה כי רש"י סובר שהיגד [1] משמש לעיצוב דמותו של יוסף, ובכך מסייע בהבנת התנהגותו בהמשך הסיפור. יוסף, בשונה מיעקב ומן האחים, אינו אוהב ואינו שונא; יוסף הוא נער. ככזה הוא עסוק מאוד בעצמו, והדבר בא לידי ביטוי בהשקעתו בטיפוח עצמי "כדי שיהיה נראה יפה". בנוסף, ולמרות העיסוק בטיפוח עצמי, יוסף מגלה, כפי שמגלים צעירים פעמים רבות, שאיפה לתיקון עולם. הוא אינו מושפע מן התפיסה המעמדית (ואולי אם נרצה, ה'בורגנית') של אחיו בני לאה, ורואה לנכון לקרב גם את האחים ה"נחותים"⁶. על פי פירוש זה נבין שהיעדר הרגשות מן ההיגד הראשון אינו מקרי. כאמור, יוסף אינו אוהב ואינו שונא, הוא נער...

לאור פירושו של רש"י נוכל להוסיף ולומר, כי העמדת היגדים [2] ו[3], המבטאים עמדה רגשית ברורה, אל מול היגד [1] האניגמטי, משמשת את התורה להדגשת ההבדל בין יעקב והאחים המתוארים כמי שפועלים מתוך עמדה ברורה ומגובשת, לבין יוסף שבשלב זה של הסיפור נראה כמי שנמצא בעיצומו של תהליך גיבוש עמדתו ומעמדו במשפחה.

פסוקי המצג מהווים, כאמור לעיל, רקע לסיפור. מנקודת ההתחלה המתוארת בפסוקי המצג יוצאים גיבורי הסיפור לדרך ארוכה ומפותלת. כפי שנקרא במהלך הסיפור, עתידים גיבורי הסיפור כולם להתמודד, לבחון ולגבש מחדש את רגשותיהם, לעדן ולפתח אותם על מנת לשמור על אחדות המשפחה והעם.⁷

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁵ **תנחומא** (ורשא) פרשת וישב, וראו גם דברי המדרש בירושלמי מסכת פאה פרק א, ובבראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת וישב פ"ד.

⁶ לדברי הגור אריה בפירושו לרש"י כאן, יש לראות בתיאור יוסף כנער גם הסבר לכך שיוסף מביא דיבת אחיו רעה אל אביהם, מבלי שהוא שוקל את תוצאות מעשיו. ובלשונו: 'בשביל שהיה נער ולא זכר אחרית דבר - היה מביא דבה רעה אל אביהם, שאם לא היה נער לא היה עושה זה'.

⁷ על התפתחות הדמויות בסיפור ראו: א' סימון, "יוסף ואחיו - סיפור של השתנות", בתוך: הנ"ל, **בקש שלום ורדפהו**, תל אביב תשס"ד, עמ' 58-85; פ' פולק, **הסיפור במקרא**, ירושלים תשנ"ד, עמ' 289 - 290.

[את] דבתם רעה, את דבתם של אחיו רעה, ... שאמר לאביו כך מבזים הם בני השפחות אבל אני מכבדם ואני רגיל אצלם. **וישראל אהב וגו'** - כל זה גרם הקנאה.

לדעת רשב"ם, ההיגד "והוא נער את בני בלהה ובני זלפה" מתאר מערכת יחסים טובה בין יוסף לבין אחיו בני השפחות. העדפתו את בני השפחות על פני אחיו בני לאה מעוררת את כעסם של האחרונים. הדיבה שמביא יוסף ליעקב על יחסם של בני לאה לבני השפחות תורמת אף היא לכעסם ושנאתם. ולבסוף, ביטויי האהבה שמרעיף יעקב על יוסף מעוררת את קנאתם. אם כן, בשלושת היגדי המצג הכתוב "הולך ומונה כל מיני עניינים שגרמו לשנוא אותו".

ריב"ש (רבי יוסף בכור שור, צפון צרפת, מאה 12) ובעקבותיו רמב"ן (רבי משה בן נחמן, ספרד וא"י מאות 12-13) מזהים אף הם בפסוקי המצג את הסיבות לשנאת האחים ליוסף, אולם הם מחלקים את הסיבות באופן שונה. לדברי ריב"ש:

ועל דבר זה שהיה מבאישם בעיני אביהם שנאוהו בני האמהות, כי הם מחמת קנאה לא היו שונאים אותו, כי אין דרך בני אמהות לקנאות בבני הגבירות, אבל על זה שנאוהו. **ויראו אחיו** - בני לאה, כי אותו אהב אביהם; נתקנאו בו ושנאוהו, כי אף הם בני גבירה והיה לו לאהוב אותם כמותו. וישנאו אותו - כולם, אילו מפני הדיבה, ואילו מפני הקנאה.

לדעת ריב"ש, ההיגד הראשון מתאר מערכת יחסים מעוררת בין יוסף לבין בני השפחות, והוא מביא את דיבתם רעה אל אביהם. בנוסף, כתונת הפסים שיעקב מעניק ליוסף מעוררת את קנאת בני לאה, והם שונאים את יוסף על כך. אם כן לדעה זו, יש לחלק את שלושת ההיגדים לשניים; היגד [1] מבאר את הסיבה לשנאתם של בני השפחות את יוסף, והיגדים [2] ו[3] מבארים את הסיבה לשנאתם של בני לאה.

בניגוד לפרשנים הנזכרים, נראה כי עמדתו של רש"י בהבנת המגמה של היגד [1] שונה, ובפירושו הוא משיב את יוסף למרכז הבמה, ועוסק בו ובמניעים להתנהגותו. נעיין בדבריו:

והוא נער - שהיה עושה מעשה נערות, מתקן בשערו ממשמש בעיניו, כדי שיהיה נראה יפה. **את בני בלהה** - כלומר ורגיל אצל בני בלהה, לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן.

בפירושו למילים '**והוא נער**', רש"י מתבסס על דברי המדרש בב"ר, אולם כדרכו הוא אינו מעתיק את המדרש במדויק, ואף מוסיף על דברי המדרש דברי הסבר: "כדי שיהיה נראה יפה"⁴. אף פירושו למילים '**את בני בלהה**' מבוסס על דברי המדרש ושוב, כפי שרש"י נוהג פעמים רבות, הוא מעתיק דברי מדרש המופיעים בהקשר אחד ומשבץ אותם בהקשר אחר. בעוד שחז"ל מונים בין דברי הדיבה שמשמיע יוסף באוזני יעקב את ההאשמה: "נוהגין בבני בלהה וזלפה מנהג עבדים וקורין אותן עבדים ואני נוהג בהן מנהג

⁴ **בראשית רבה** (תיאודור-אלבק) פרשת וישב פרשה פד: "יוסף בן שבע עשרה וגו' בן י"ז שנה ואת אמרת והוא נער, אלא שהיה עושה מעשה נערות ממשמש בעיניו מתקן בשערו מתלה בעקבו".